

ks. Marek Stokłosa SCJ

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

USUNIĘCIE Z URZĘDU KOŚCIELNEGO WEDŁUG MOTU PROPRIO PAPIEŻA FRANCISZKA *COME UNA MADRE AMOREVOLE*

REMOVAL FROM THE ECCLESIASTICAL OFFICE ACCORDING TO THE MOTU PROPRIO OF POPE FRANCIS'S AS A *LOVING MOTHER*

Abstrakt

Papież Franciszek 4 czerwca 2016 roku ogłosił motu proprio *Come una madre amorevole*. W dokumencie tym precyzuje już istniejące normy dotyczące usunięcia osoby z urzędu kościelnego z poważnych przyczyn, które są zawarte odpowiednio w kan. 193 KPK/83 i kan. 975 KKKW. Zgodnie z jego postanowieniami przyczynę tę stanowią zaniedbania w sprawowaniu urzędu przez biskupów diecezjalnych i innych podmiotów wymienionych w motu proprio, które przyniosły poważną krzywdę osobie fizycznej lub określonej wspólnotie wiernych. Wśród tych poważnych przyczyn jest niedbałość sprawujących określone urzędy w reagowaniu na przypadki nadużyć seksualnych wobec małoletnich oraz osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu. Ponadto nowe przepisy regulują, w jaki sposób mogą oni zostać usunięci z zajmowanego stanowiska. Jeśli wystąpią poważne oznaki zaniedbania w sprawianiu powierzonego urzędu, to jedna z upoważnionych Kongregacja Kurii Rzymskiej, po otrzymaniu

niu takich informacji, przeprowadza administracyjne dochodzenie zgodnie ze wskazaniem zawartymi w papieskim dokumencie. Po jego zakończeniu, w przypadku uznania usunięcia tytulariusza z urzędu za stosowne, Kongregacja może wydać odpowiedni dekret o usunięciu lub zachęcić piastującego urząd do złożenia rezygnacji w ciągu piętnastu dni. Jeśli zainteresowany nie przedłoży rezygnacji w przewidzianym terminie, to dykasteria będzie mogła wydać dekret o usunięciu. Decyzja Kongregacji o usunięciu z urzędu wymaga szczególnego zatwierdzenia przez biskupa Rzymu.

Słowa kluczowe: papież Franciszek, motu proprio *Come una madre amorevole*, usunięcie z urzędu kościelnego, delicta graviora, nadużycia seksualne wobec małoletnich, biskup diecezjalny, eparcha

Abstract

Pope Francis proclaimed motu proprio *As a loving mother* on the 4th of June 2016. In the document, the Pope specifies the already existing norms for the removal of a person from the Church office for serious reasons, which are contained in can. 193 CIC/83 and can. 975 of the CCEO. According to the document, this failure is seen in the negligence in exercising the office by diocesan bishops and other subjects mentioned in the motu proprio, which have caused serious harm to the physical person or specific community of the faithful. Among these serious causes is the negligence on the part of those who exercise certain authority to respond to cases of sexual abuse of minors and adults who have a habitual impairment in the use of reason. In addition, the new regulations govern how they can be removed from their posts. If there are serious signs of negligence in the performance to the assigned office, one of the authorized Congregations of the Roman Curia, upon receiving such information, shall carry out administrative inquiries in accordance with the indications contained in the papal document. Upon its conclusion, if the removal of the titular from the office is considered appropriate, the Congregation may issue a suitable decree of removal or encourage the one who holds the authority to resign within fifteen days. If the person concerned fails to submit the resignation within the prescribed time, then the dicastery will be permit-

ted to issue a decree of removal. The decision of the Congregation to remove one from the office requires a special approval of the Bishop of Rome.

Keywords: pope Francis, motu proprio *As a loving mother*, removal from the ecclesial office, *delicta graviora*, sexual abuse of minors, diocesan bishop, eparchy

Wstęp

W Kościele katolickim funkcjonują surowe procedury postępowania wobec duchownych podejrzanych o popełnienie nadużyć seksualnych wobec małoletnich, którzy nie ukończyli 18. roku życia, oraz osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu. Odpowiednie normy zostały promulgowane w 2001 roku przez motu proprio Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela*¹, które następnie w 2010 roku uległy pewnym modyfikacjom zatwierdzonym decyzją Benedykta XVI². Kolejnego znaczącego kroku w walce z nadużyciami seksualnymi popełnianymi przez duchownych dokonał papież Franciszek, wydając 4 czerwca 2016 roku motu proprio *Come una madre amorevole*, które weszło w życie 5 września 2016 roku³. W dokumencie tym papież precyzuje normy ujęte już w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku (dalej KPK/83) oraz w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich

¹ IOHANNES PAULUS II, Litterae apostolicae motu proprio datae *Sacramentorum sanctitatis tutela* quibus Normae de gravioribus delictis Congregationis pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, 30.04.2001, AAS 93 (2001), s. 737-739. Por. także CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delicta gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, 18.05.2001, AAS 93 (2001), s. 785-788. Tekst w języku polskim: *List Kongregacji Nauki Wiary*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 10(68) (2001), s. 415-417.

² CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, AAS 102 (2010), s. 419-430. Tekst w języku polskim w: „L'Osservatore Romano” 10(326) (2010), s. 53-59.

³ FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Come una madre amorevole*, AAS 108 (2016), s. 715-717.

(dalej KKKW), które odpowiednio w kan. 193 i 975 przewidują możliwość usunięcia z urzędu kościelnego z poważnych przyczyn. Zgodnie z postanowieniami motu proprio biskup diecezjalny, eparcha, a także inny duchowny kierujący, choćby czasowo, Kościołem partykularnym lub inną wspólnotą wiernych z nim zrównaną może być usunięty z urzędu, jeśli na skutek jego zaniedbań bądź zaniechania określonych czynów została wyrządzona poważna krzywda osobie fizycznej lub wspólnocie wiernych. Papieski dokument wskazuje na jedną z poważnych przyczyn, jaką stanowi niedbałość wspomnianych hierarchów w reagowaniu na przypadki nadużyć seksualnych wobec małoletnich ze strony duchownych podlegających ich władzy. Postanowienia motu proprio należy odczytać jako odpowiedź najwyższego prawodawcy Kościoła katolickiego na pojawiające się w różnych częściach świata oskarżenia pojedynczych biskupów o tuszowanie przez nich przypadków nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, czy też zaniechanie stosownych działań w celu sprawiedliwego ukarania ich sprawców.

Wykroczenia przeciwko szóstemu przykazaniu dekalogu z osobą małoletnią dokonywane przez duchownych, którzy powinni cieszyć się największym zaufaniem społecznym, są strasznym grzechem, w pełni niezgodnym z tym i sprzeciwiającym się temu, czego Chrystus i Kościół nauczają. Dlatego też Kościół katolicki w sposób zdecydowany i nieodwołalny przyjął zasadę zerowej tolerancji dla nadużyć seksualnych względem małoletnich oraz osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu. Reguła ta odnosi się nie tylko do duchownych dopuszczających się wspomnianych przestępstw, ale także obejmuje biskupów diecezjalnych czy innych duchownych, którzy kierując danym Kościołem partykularnym lub określoną wspólnotą wiernych, dopuścili się poważnych zaniedbań w reagowaniu na czyny popełniane przez duchownych podlegających ich władzy.

W niniejszym studium zostaną omówione przyczyny i procedura usunięcia z urzędu biskupów diecezjalnych i innych duchownych, które zostały nakreślone przez papieża Franciszka w jego motu proprio *Come una madre amorevole*.

1. Przyczyna usunięcia z urzędu

Prawo kanoniczne, odpowiednio w kan. 193 § 1-2 KPK/83 i 975 § 1 KKKW, przewiduje możliwość usunięcia osoby z urzędu kościelnego z poważnych przyczyn, przy zastosowaniu postępowania określonego prawem. Natomiast, zgodnie z kan. 193 § 3 KPK/83 i 975 § 2 KKKW, do usunięcia z urzędu nadanego na czas zależny od władzy powierzającej urząd wystarcza słuszna przyczyna. Prawodawca nie wylicza jednak poważnych ani tych słusznych przyczyn, tak jak ma to miejsce w przypadku usunięcia z urzędu mocą samego prawa⁴. Stwierdzenie, czy zaistniały przyczyny uzasadniające usunięcie tytulariusza z piastowanego przez niego urzędu, należy do kompetentnej władzy kościelnej. Pewnego uściślenia w zakresie poważnych przyczyn, będących podstawą usunięcia z urzędu powierzonego na czas nieokreślony bądź na czas określony przed upływem tego okresu, dokonuje papież Franciszek w motu proprio *Come una madre amorevole*. W dokumencie tym postanawia, że poważną przyczynę uzasadniającą usunięcie z urzędu stanowią zaniechania biskupów i innych określonych duchownych w sprawowaniu przez nich urzędu, zwłaszcza w odniesieniu do przypadków nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych podległych ich władzy wobec małoletnich i zrównanych z nimi osób dorosłych, o których mowa w *Normach de gravioribus delictis*⁵.

Analizując przywołaną papieską decyzję, należy zwrócić uwagę, że przyczynę usunięcia z urzędu konstituuje jakiekolwiek zaniechanie w sprawowaniu urzędu przez biskupów diecezjalnych oraz pozostałych duchownych kierujących danym Kościołem partykularnym lub odpowiedzialnych za określoną wspólnotę wiernych, które przyniosło poważną szkodę osobom fizycznym czy też całej wspólnotie wiernych. Może ono

⁴ Prawodawca przewiduje również usunięcie z urzędu mocą samego prawa, które ma zastosowanie wobec tego, kto utracił stan duchowny bądź publicznie odstąpił od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem. Usunięcie z urzędu obejmuje także duchownego, który usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne. Por. kan. 194 § 1 KPK/83 oraz 976 § 1 KKKW.

⁵ Por. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus...*, dz. cyt., art. 6 § 1,1.

nastąpić na skutek dokonania przez tytulariusza urzędu czynów czy zaniechania pewnych czynności, które powinny być podjęte zgodnie z wymogami prawa. Nierzetelność w sprawowaniu urzędu może być przyczyną usunięcia z urzędu, jeśli wyrządzona krzywda fizyczna bądź moralna lub duchowa albo majątkowa jest poważna⁶.

Przyczynę usunięcia z urzędu stanowi więc poważna niedbałość w wypełnianiu obowiązków nałożonych przez prawodawcę na piastującego urząd lub ich zaniechanie. Może ona dotyczyć m.in. niewłaściwego zarządzania dobrami materialnymi osoby prawnej, np. diecezji, zgromadzenia zakonnego i jego części, bądź też tolerowania nadużyć w zachowaniu dyscypliny kościelnej, zwłaszcza w zakresie posługi słowa, sprawowania sakramentów, sakramentaliów i pozostałych aktów kultu Bożego i świętych oraz moralności. Usunięcie z urzędu w przypadku stwierdzenia tychże zaniedbań może nastąpić jedynie wtedy, gdy jego tytulariusz w bardzo poważnym stopniu uchybił sumienności w konkretnym działaniu czy też zaniechał określonych czynności, nawet jeśli w tej nierzetelności nie stwierdzono jego poważnej winy moralnej⁷.

Jedną z przyczyn usunięcia z urzędu, która niewątpliwie stała się zasadniczym motywem wydania motu proprio *Come una madre amorevole*, stanowią zaniedbania w działaniach biskupów diecezjalnych i innych kompetentnych przełożonych w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, którzy nie ukończyli 18. roku życia, oraz osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu⁸. Powodem usunięcia mogą być także zaniedbania w sprawach dotyczących nabywania, przechowywania lub rozpowszechniania przez duchownych w celach lubieżnych pornografii przedstawiającej małoletnich poniżej 14. roku życia⁹.

Normy *de gravioribus delictis* nakładają na ordynariusza oraz na hierarchę katolickich Kościołów wschodnich¹⁰ pewne obowiązki, od których

⁶ Por. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio...*, dz. cyt., art. 1 § 1.

⁷ Por. tamże, art. 1 § 2.

⁸ Por. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus...*, dz. cyt., art. 6 § 1,1.

⁹ Por. tamże, art. art. 6 § 1,2.

¹⁰ Ordynariuszem jest przełożony kościelny, o którym mowa w kan. 134 § 1 KPK/83, natomiast przez hierarchę należy rozumieć przełożonego w myśl kan. 984 § 1 i § 3 KKKW.

nie mogą się oni dyspensować w przypadku pojawiania się oskarżeń wysuwanych wobec duchownych podległych ich władzy o popełnienie przestępstwa *contra mores*.

Pierwszym zasadniczym obowiązkiem ordynariusza i hierarchy jest przeprowadzenie dochodzenia wstępnego¹¹. Przed podjęciem decyzji o wszczęciu takiego postępowania powinni oni dokładnie zweryfikować ogólne informacje dotyczące wiarygodności zgłoszonego faktu popełnionego przestępstwa zarezerwowanego Kongregacji Nauki Wiary. Tej wstępnej weryfikacji podlegają przede wszystkim strona przedmiotowa zgłoszonego czynu przestępczego oraz personalia jego domniemanego sprawcy i osób ewentualnie pokrzywdzonych. Ordynariusz i hierarcha nie mogą uzależniać wszczęcia dochodzenia od precyzyjnego określenia faktów pod względem prawno-karnym w złożonym powiadomieniu o popełnionym przestępstwie. Za wystarczające należy uznać zwyczajne opisanie faktów, które mogą konstytuować przestępstwo wraz ze wskazaniem udziału konkretnych osób¹². Wstępna weryfikacja wiadomości o popełnieniu przestępstwa, określanej jako *notitia criminis*, zakłada również przeanalizowanie historii życia osoby, wobec której wysunięto oskarżenie¹³. Nie można wszczynać dochodzenia wstępnego, jeśli domniemanym sprawcą jest już zmarły duchowny, chyba że wyjaśnienia sprawy wymaga dobro Kościoła¹⁴.

Ordynariusz i hierarcha po upewnieniu się, że istnieje prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa *contra mores*, są zobowiązani prawem

¹¹ Por. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus...*, dz. cyt., art. 16.

¹² Por. C. PAPALE, *Formulario commentato del processo canonico*, Città del Vaticano 2012, s. 17.

¹³ Por. D. G. ASTIGUETA, *L'investigazione previa*, w: A. D'Auria, C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Quaderni di Ius Missionale, Città del Vaticano 2014, s. 87.

¹⁴ Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia wraz z Aneksami nr 1-3*, Warszawa 2014, nr 8. Dokument ten został przyjęty podczas 366. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które miało miejsce w Warszawie w dniach 7-8 października 2014 roku, a następnie opublikowany, po zatwierdzeniu przez Kongregację Nauki Wiary, na mocy uchwały tejże Konferencji nr 18/368/2015 z 12 marca 2015 roku.

przeprowadzić dochodzenie wstępne, osobiście lub przez wyznaczonego delegata, zgodnie z postanowieniem kan. 1717 KPK/83¹⁵. Gdyby jednak pojawiły się poważne przyczyny, które utrudniałyby przeprowadzenie takiego postępowania lub wpływałyby na jego niezetelność, wówczas sprawa oskarżenia powinna być przedstawiona Kongregacji Nauki Wiary, która podejmie stosowną decyzję co do sposobu przeprowadzenia dochodzenia wstępnego. W tej sytuacji może ona sama przeprowadzić takie dochodzenie lub upoważnić innego ordynariusza lub hierarchę, aby ten wskazał odpowiednią osobę, cieszącą się jego zaufaniem i roztropnością oraz mającą odpowiednią wiedzę do przeprowadzenia z jej mandatu tego postępowania¹⁶. Ponadto ordynariusz i hierarcha po zweryfikowaniu wiarygodności złożonego doniesienia mogą odstąpić od wszczęcia dochodzenia wstępnego i bezpośrednio zwrócić się do Kongregacji Nauki Wiary z prośbą o wskazanie instrukcji dalszego postępowania¹⁷. Decyzja o nieprzeprowadzeniu dochodzenia może być także podjęta na skutek całkowitej pewności co do strony zarówno obiektywnej, jak i subiektywnej przestępstwa. Za taką pewnością przemawia przyznanie się sprawcy do popełnienia przestępstwa i wyjawienia przez niego okoliczności jego popełnienia bądź też fakt wymierzenia duchownemu wyroku skazującego przez sąd cywilny. W tej sytuacji obowiązkiem ordynariusza i hierarchy jest przesłanie Kongregacji Nauki Wiary stosownej dokumentacji wraz z własną opinią co do faktu i okoliczności popełnienia przestępstwa oraz poczytalności jego sprawcy¹⁸. Gdyby jednak dochodzenie wstępne zbiegło się z postępowaniem cywilnym wobec duchownego oskarżonego o popełnienie przestępstwa, to ordynariusz lub hierarcha nie powinni rozpoczynać dochodzenia wstępnego bądź zawiesić takie postępowanie już rozpoczęte aż do zakończenia procesu cywilnego.

Ordynariusz i hierarcha po zakończeniu dochodzenia wstępnego dotyczącego popełnienia przestępstwa *contra mores*, zarezerwowanego

¹⁵ Por. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus...*, dz. cyt., art. 16.

¹⁶ Por. M. STOKŁOSA, *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2015, s. 157.

¹⁷ Por. C. PAPAŁE, *Formulario commentato...*, dz. cyt., s. 184 oraz s. 186-187.

¹⁸ Por. M. STOKŁOSA, *Utrata stanu duchownego...*, dz. cyt., s. 157.

Kongregacji Nauki Wiary, nie mogą podjąć żadnej z decyzji, o których mowa w kan. 1718 § 1 KPK/83¹⁹. Nie mogą więc wszcząć sądowego procesu karnego ani postępowania administracyjnego w celu wymierzenia sprawcy odpowiedniej kary, ani też nie mogą zastosować odpowiednich środków zaradczych czy nałożyć pokuty. Ich obowiązkiem jest przedstawić Kongregacji Nauki Wiary fakt oskarżenia duchownego o popełnienie przestępstwa jej zarezerwowanego wraz z przesłaniem do jej oceny zebranego materiału w czasie dochodzenia wstępnego²⁰.

Z przedstawionej tu krótkiej analizy wynika, że przyczynę usunięcia z urzędu w przypadku przestępstw *contra mores* będzie stanowić przede wszystkim: zlekceważenie informacji o popełnieniu przez duchownego przestępstwa; zaniechanie przeprowadzenia dochodzenia wstępnego bez poinformowania o tym Kongregacji Nauki Wiary; wszelkie zaniechanie ordynariusza lub hierarchy poczynione w czasie prowadzonego dochodzenia wstępnego, które wyrządziło poważne krzywdy innym; nieuzasadniona zwłoka bądź też niepowiadomienie Kongregacji o fakcie oskarżenia duchownego o popełnienie przestępstwa po przeprowadzeniu takiego postępowania; podjęcie decyzji o ukaraniu duchownego lub zastosowaniu wobec niego odpowiedniego środka zaradczego lub pokuty bez przekazania akt dochodzenia wstępnego Kongregacji.

Ponadto należy podkreślić, że przyczynę usunięcia z urzędu może stanowić brak zastosowania wobec duchownego środków zapobiegawczych, o których mowa w kan. 1722 KPK/83. Normy *de gravioribus delictis* w przypadku przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary przysługują ordynariuszowi i hierarsze prawo ich zastosowania już od momentu rozpoczęcia dochodzenia wstępnego²¹. Ich nałożenie, chociaż jest fakultatywne, to może okazać się konieczne, jeśli zaistnieje niebezpieczeństwo wywołania zgorszenia, zachowania wolności świadków i prawidłowego działania wymiaru sprawiedliwości. Zaniechanie ich zastosowania wobec oskarżonego może wyrządzić poważne szkody innym, szczególnie osobom pokrzywdzonym, a także narazić dobre imię Kościoła.

¹⁹ W KKKW odpowiednikiem tego kanonu jest kan. 1469.

²⁰ Por. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus...*, dz. cyt., art. 16.

²¹ Por. tamże, art. 19.

Przyczynę usunięcia z urzędu będzie również stanowić stwierdzona przez Kongregację Nauki Wiary nierzetelność w osądzaniu konkretnej sprawy według jej wytycznych.

Usunięcie z urzędu w przypadku stwierdzenia zaniedbań w odniesieniu do nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich oraz osób dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu, może nastąpić wówczas, gdy tytulariusz urzędu w poważnym stopniu uchybił sumienności w konkretnej zaistniałej sprawie. Decyzja o usunięciu może być podjęta także wtedy, gdy w podejmowanych działaniach czy też w zaniechaniu przez niego pewnych czynności nie stwierdzono jego poważnej winy moralnej²².

2. Podmiot usunięcia

Z przyczyn określonych w motu proprio *Come una madre amorevole* mogą zostać usunięci z urzędu przede wszystkim biskupi diecezjalni w Kościele łacińskim i eparchowie w katolickich Kościołach wschodnich, a także duchowni, którzy są zrównani z nimi w prawie²³. W Kościele łacińskim są to prałat i opat terytorialny²⁴, wikariusz i prefekt apostolski²⁵ oraz administrator apostolski administratury apostolskiej na stałe erygowanej²⁶. Natomiast w katolickich Kościołach wschodnich zrównanym w prawie z eparchą jest egzarcha²⁷. Ponadto normami motu proprio są objęci także duchowni, którzy z racji wakatu lub przeszkody w działaniu stolicy biskupiej tymczasowo kierują Kościołem partykularnym bądź inną wspólnotą wiernych z nim zrównaną, w myśl kan. 368 KPK/83 i 313 KKKW. Procedurze usunięcia z urzędu podlegają również duchowni odpowiedzialni za określoną grupę wiernych, która pod względem prawnym jest przyrównana w prawie do diecezji. Są to ordynariusze ordyna-

²² Por. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio...*, dz. cyt., art. 1 § 2 i 3.

²³ Por. tamże, art. 1 § 1; kan. 381 § 2 KPK/83.

²⁴ Por. kan. 370 KPK/83.

²⁵ Por. kan. 371 KPK/83.

²⁶ Por. kan. 371 § 2 KPK/83.

²⁷ Por. kan. 313 KKKW.

riatów polowych²⁸ oraz ordynariatów personalnych dla anglikanów nawiązujących pełną komuniją z Kościołem katolickim²⁹. Do wymienionych ordynariuszy struktur o charakterze personalnym należy dołączyć administratora apostolskiego personalnej administratury apostolskiej św. Jana Marii Vianneya w diecezji Campos w Brazylii³⁰ oraz prałata prałatury personalnej, która ma zdolność inkardynacji alumnów i duchowieństwa³¹.

Procedurą usunięcia, oprócz wymienionych przełożonych zarówno struktur terytorialnych, jak i personalnych, określanych jako Kościół partykularny bądź do niego przyrównanych, mogą zostać objęci także wyżsi przełożeni instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim³². Analizując art. 1 § 4 motu proprio, należy zauważyć, że podmiot usunięcia nie został zawężony jedynie do przełożonych kleryckich instytutów i stowarzyszeń. Czy to oznacza, że postanowienia motu proprio dotyczą także wyższych przełożonych żeńskich i męskich niekleryckich instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim? Za ich włączenie do grona podmiotów, które mogą być usunięte z urzędu z przyczyn określonych w papieskim dokumencie, przemawia wiele przesłanek. Instytuty czy stowarzyszenia na prawie papieskim, zarówno męskie, jak i żeńskie, w sprawach dyscyplinarnych podlegają bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. Ponadto należy zauważyć, że motu proprio nie zawęża zakresu przyczyn będących podstawą usunięcia z urzędu jedynie do nadużyć seksualnych dokonywanych przez duchownych na nieletnich czy osobach dorosłych, które mają habitualne upośledzenie używania rozumu. Są one ukazane w znaczeniu szerszym

²⁸ Por. JAN PAWEŁ II, Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae* na temat ordynariatów wojskowych, 21.04.1986, I § 1, w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin 2006, s. 212.

²⁹ Por. BENEDYKT XVI, Konstytucja apostolska *Anglicanorum coetibus* o ustanowieniu ordynariatów personalnych dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, 4.11.2009, art. I § 3, w: M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, P. Zając (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, Lublin 2013, s. 67.

³⁰ Por. CONGREGATIO PRO EPISCOPUS, Decretum de Administratione Apostolica personali *Sancti Ioannis Mariae Vianney* condenda, 18.01.2002, AAS 94 (2002), s. 305-308.

³¹ Por. kan. 265 i 295 § 1 KPK/83.

³² Por. FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio..., *dz. cyt.*, art. 1 § 4.

jako bliżej nieokreślone zaniedbania w sprawowaniu urzędu, które wyrządziły poważną krzywdę osobom fizycznym bądź całej wspólnoty. Niewątpliwie dotyczą one także zaniedbań kompetentnych przełożonych wyższych w przypadku pojawienia się oskarżeń wobec członków instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, zarówno męskich, jak i żeńskich, o popełnienie nadużyć seksualnych w odniesieniu do małoletnich czy osób dorosłych. Przełożeni wyżsi, którzy są równocześnie ordynariuszami, w odniesieniu do takich przypadków nadużyć ze strony duchownych powinni sumiennie postępować zgodnie z Normami *de gravioribus delictis*. Natomiast wobec oskarżeń pozostałych członków, którzy nie przynależą do stanu duchownego, są zobowiązani procedować według zasad wydalenia obowiązkowego, określonych w kan. 695 KPK/83. Tymi samymi procedurami powinni się kierować także pozostali przełożeni wyżsi instytutów i stowarzyszeń życia apostołskiego, tak męskich jak żeńskich, zarówno na prawie papieskim, jak i diecezjalnym. Jednakże zaniedbania wyższych przełożonych instytutu czy stowarzyszenia na prawie diecezjalnym, także kleryckiego, nie podlegają regulacjom omawianego motu proprio z racji bezpośredniej zależności tychże podmiotów od biskupa diecezjalnego.

Po lekturze tekstu motu proprio *Come una madre amorevole* pozostaje jednak jedna kwestia do rozstrzygnięcia, a mianowicie: czy usunięcie z urzędu dotyczy aktualnych tytulariuszy urzędów wymienionych w tym papieskim dokumencie, czy też i osób, które w przeszłości je sprawowały, a obecnie powierzony im został inny urząd. Biorąc pod uwagę zero tolerancji Kościoła wobec nadużyć seksualnych oraz poważne krzywdy wyrządzone na skutek zaniedbań w sprawowaniu urzędu uprzednio powierzonego, odpowiednia Kongregacja może wszcząć dochodzenie w sprawie usunięcia takiej osoby z urzędu aktualnie pełnionego.

3. Procedura usunięcia

Papież Franciszek w motu proprio *Come una madre amorevole* precyzuje także procedurę postępowania w przypadku pojawienia się poważnych informacji o zaniedbaniach w sprawowaniu urzędu przez biskupów

diecezjalnych i eparchów oraz pozostałych podmiotów określonych w papieskim dokumencie. Postępowanie to nie ma charakteru karnego, lecz jest procedurą ściśle administracyjną³³. Prawo jej wszczęcia ma odpowiedzialnia Kongregacja Kurii Rzymskiej³⁴ według kompetencji określonych w Konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Pastor Bonus*. Są to: Kongregacja ds. Biskupów, z zachowaniem kompetencji Kongregacji Ewangelizacji Narodów do terenów jej podległych oraz Kongregacji Kościołów Wschodnich, a także Kongregacja Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w przypadku wyższych przełożonych instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego działających w Kościele łacińskim z zachowaniem kompetencji Kongregacji Ewangelizacji Narodów w odniesieniu do stowarzyszeń życia apostolskiego erygowanych dla misji³⁵.

Dochodzenie w sprawie zaniechania w pełnieniu powierzonego urzędu przebiega zasadniczo zgodnie z postanowieniami kan. 1717 KPK/83³⁶, aczkolwiek występują pewne dodatkowe czynności. Pierwsza z nich to niezwłoczne powiadomienie zainteresowanego o wszczęciu wobec niego takiego dochodzenia. Ma ono na celu zagwarantowanie tytulariuszowi urzędu pełnego prawa do obrony w czasie prowadzonego dochodzenia, podczas którego będzie mógł korzystać ze wszystkich środków przewidzianych prawem³⁷, a więc przedstawić odpowiednie dokumenty i świadectwa, wskazać świadków oraz przedłożyć opinie biegłych czy inne dowody, które uzna za stosowne. Motu proprio nie przewiduje udziału w tym dochodzeniu obrońcy, ale też go nie zakazuje. Decyzję o jego dopuszczeniu na prośbę zainteresowanego może podjąć ta Kongregacja, która wszczęła dochodzenie. W czasie prowadzonego dochodzenia jest on in-

³³ W sprawach karnych tylko biskup rzymski ma prawo sądzić biskupów. Por. kan. 1405 § 1,3.

³⁴ Por. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio...*, dz. cyt., art. 2 § 1.

³⁵ IOANNES PAULUS II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor Bonus*, 28.06.1988, w: *Enchiridion Vaticanum* 11 (1988-1989), s. 492-635, art. 75, 58, 85, 89, 105 i 90 § 2. Tłumaczenie polskie w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, dz. cyt., s. 217-257.

³⁶ Dochodzenie wstępne w KKKW jest regulowane kan. 1468.

³⁷ Por. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio...*, dz. cyt., art. 2 § 2.

formowany o wszystkich jego etapach. Ponadto ma zapewniony bezpośredni kontakt z przełożonymi dykasterii, z którymi powinien się osobiście spotkać. Inicjatywa takiego spotkania powinna wyjść od samego zainteresowanego. W przeciwnym razie proponuje je sama Kongregacja³⁸. Gdyby jednak, po przedstawieniu argumentów przez tytulariusza urzędu, sprawa wymagała dalszego wyjaśnienia, wówczas dykasteria może podjąć decyzję o przeprowadzeniu dodatkowego dochodzenia³⁹. Ponadto, w przypadku wszczęcia postępowania wobec biskupa lub eparchy, Kongregacja przed zakończeniem dochodzenia może przedłożyć sprawę innym biskupom lub eparchom tej konferencji biskupów czy synodu biskupów tego Kościoła *sui iuris*, których członkiem jest zainteresowany biskup lub eparcha, w celu zasięgnięcia ich opinii⁴⁰.

Motu proprio nie precyzuje, kto w imieniu Kongregacji przeprowadza takie dochodzenie i jakie powinien spełniać kwalifikacje. Gdy się jednak bierze pod uwagę przedmiot sprawy, w której opinia tytulariusza urzędu może być narażona na niebezpieczeństwo, wydaje się, że powinien nim być kapłan. Może nim zostać członek Kongregacji bądź jej pracownik, czy też inny duchowny wyznaczony *ad actum* przez przełożonych dykasterii, mający odpowiednie kwalifikacje do przeprowadzenia takiego dochodzenia. Mając na uwadze konieczność rzetelnego zebrania i przeanalizowania wszystkich dowodów związanych z konkretnym miejscem oraz przesłuchania świadków, nie wyklucza się powierzenia takiego zadania w całości lub części kapłanowi rezydującemu w bliskości miejsca zamieszkania trybutariusza urzędu, osób pokrzywdzonych, świadków czy miejsca zdarzeń, które stały się podstawą wszczęcia dochodzenia. Może zostać ono powierzone nuncjuszowi apostolskiemu rezydującemu przy danym Kościele partykularnym czy metropolie bądź innemu biskupowi.

Stosowne decyzje są podejmowane przez Kongregację podczas jej obrad na zwyczajnej sesji⁴¹. Może ona zadecydować o zakończeniu postępowania i archiwizacji akt dochodzenia w przypadku uniewinnienia

³⁸ Por. tamże.

³⁹ Por. tamże, art. 2 § 3.

⁴⁰ Por. tamże, art. 3 § 1.

⁴¹ Por. tamże, art. 3 § 2.

z powodu braku wystarczających dowodów, bądź też śmierci tytulariusza urzędu lub przedłożonej przez niego rezygnacji. Natomiast w razie stwierdzenia konkretnych zaniedbań w sprawowaniu urzędu może ona podjąć, w zależności od przypadku, decyzję o wydaniu w możliwie najkrótszym czasie dekretu o usunięciu z urzędu bądź zachęcić piastującego urząd do złożenia rezygnacji z zajmowanego stanowiska w ciągu piętnastu dni. Gdyby jednak tego nie uczynił w tym określonym czasie, Kongregacja jest upoważniona do wydania dekretu o usunięciu takiej osoby z urzędu⁴². Decyzja Kongregacji o usunięciu w obu przypadkach winna być przedłożona w celu jej zatwierdzenia biskupowi rzymskiemu, który może zasięgnąć opinii specjalnego kolegium prawników, ukonstytuowanego w razie potrzeby⁴³. Przedłożenie sprawy papieżowi tym samym eliminuje możliwość odniesienia się do Sygnatury Apostolskiej. Ponadto zatwierdzona przez papieża decyzja o usunięciu z urzędu nie może być przedmiotem apelacji.

Zakończenie

W podsumowaniu należy podkreślić, że zagadnienie usunięcia z urzędu kościelnego z poważnych przyczyn, przewidywane zarówno w KPK/83, jak i w KKKW, zostało uzupełnione przepisami motu proprio *Come una madre amorevole*. Uściślają one przyczynę usunięcia, definiują, kogo może ono dotyczyć, oraz określają procedurę postępowania. Papieski dokument precyzuje, że wśród poważnych przyczyn przemawiających za usunięciem z urzędu są niedbałości biskupów i innych przełożonych kościelnych w reagowaniu na przypadki nadużyć seksualnych wobec małoletnich i osób dorosłych z nimi zrównanych. Należy to odczytać jako kolejny krok dyscyplinarny mający jako cel uporanie się w Kościele katolickim z przypadkami takich nadużyć. Jego adresatem są tym razem kierującymi poszczególnymi Kościołami partykularnymi bądź inną określoną w motu proprio wspólnotą wiernych, którzy w tych sprawach nie powinni sobie pozwolić na żadną tolerancję.

⁴² Por. tamże, art. 4.

⁴³ Por. tamże, art. 5.

Bibliografia

- Astigueta D. G., *L'investigazione previa*, w: A. D'Auria, C. Papale (red.), *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Quaderni di Ius Missionale, Città del Vaticano 2014, s. 79-108.
- Benedykt XVI, Konstytucja apostolska *Anglicanorum coetibus* o ustanowieniu ordynariatów personalnych dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, 4.11.2009, art. I § 3, w: M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, P. Zając (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, Lublin 2013, s. 63-73.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientarium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1061-1363; tekst łaćińsko-polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), cz. II, s. 1-301; tekst łaćińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas quorum interest: de delicta gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, 18.05.2001, AAS 93 (2001), s. 785-788. Tekst w języku polskim: *List Kongregacji Nauki Wiary*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 10(68) (2001), s. 415-417.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, AAS 102 (2010), s. 419-430. Tekst w języku polskim w: „L'Osservatore Romano” 10(326) (2010), s. 53-59.
- Congregatio pro Episcopis, *Decretum de Administratione Apostolica personali Sancti Ioannis Mariae Vianney condenda*, 18.01.2002, AAS 94 (2002), s. 305-308.
- Franciscus, *Litterae apostolicae motu proprio datae Come una madre amorevole*, AAS 108 (2016), s. 715-717.
- Ioannes Paulus II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor Bonus*, 28.06.1988, w: *Enchiridion Vaticanum* 11 (1988-1989), s. 492-635. Tłumaczenie polskie w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin 2006, s. 217-257.

Iohannes Paulus II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Sacramentorum sanctitatis tutela* quibus Normae de gravioribus delictis Congregationis pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, 30.04.2001, AAS 93 (2001), s. 737-739.

Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae* na temat ordynariatów wojskowych, 21.04.1986, w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin 2006, s. 211-216.

Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia wraz z Aneksami nr 1-3*, Warszawa 2014.

Papale C., *Formulario commentato del processo canonico*, Città del Vaticano 2012.

Stokłosa M., *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2015.

Ks. Marek Stokłosa, sercanin, doktor habilitowany nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego; profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW; kierownik Zakładu Prawa Kościołów Wschodnich; wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnikach; członek Stowarzyszenia Kanonistów Polskich oraz Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo w Rzymie.

e-mail: mstoklosa@scj.pl